

ΓΕΥΜΑ ΜΕ ΤΗΝ «Κ»

22.05.2016

Μαριάννα Ματσουκάτο: Ο δημόσιος και ο ιδιωτικός τομέας πρέπει να συμβιώνουν

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Εικονογράφηση: ΤΙΤΙΝΑ ΧΑΛΜΑΤΖΗ

Περπατώντας με τη Μαριάννα Ματσουκάτο από το κτίριο πολυμέσων της Πανεπιστημιούπολης του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου προς την καφετέρια όπου θα γευματίζαμε, ήμασταν περικυκλωμένοι από πανό και γκράφιτι με κάθε λογής διακήρυξη – κατά του ΔΝΤ, του φασισμού κ.ο.κ. Το καλύτερο σύνθημα μπορούσε να το δει κανείς ψηλά σε ένα από τα ταλαιπωρημένα κτίρια: «Το ΕΜΠ βρωμάει ολοκληρωτισμό». Η ειρωνεία της καταγγελίας μάλλον δεν πέρασε από τον νου του συντάκτη της.

Σκεφτόμουν ότι η γνώριμη όσο και θλιβερή αυτή εικόνα ήταν μία γλαφυρή διάψευση των προσδοκιών τις οποίες εναποθέτει στον δημόσιο τομέα η Ιταλοαμερικανίδα οικονομολόγος. Η κ. Ματσουκάτο, καθηγήτρια στη Μονάδα Έρευνας Επιστημονικής Πολιτικής στο Πανεπιστήμιο του Sussex, έγινε ευρύτερα γνωστή το 2013, με το βιβλίο της «The Entrepreneurial State», το οποίο εκδόθηκε φέτος στην Ελλάδα με τίτλο «Το επιχειρηματικό κράτος» (εκδ. Κριτική). Βρέθηκε στην Αθήνα την περασμένη εβδομάδα ως προσκεκλημένη του καθηγητή Γιάννη Καλογήρου –που έχει γράψει και την εισαγωγή της ελληνικής έκδοσης– και του Εργαστηρίου Βιομηχανικής και Ενεργειακής Οικονομίας, για να προωθήσει το βιβλίο και την αντισυμβατική κεντρική του ιδέα.

Η ιδέα αυτή είναι ότι η κυρίαρχη ιδεολογία των καιρών μας, που αποδίδει όλο τον δυναμισμό και την καινοτομία των καπιταλιστικών οικονομιών στον ιδιωτικό τομέα, βασίζεται σε μύθους και υποβαθμίζει τον καταλυτικό ρόλο του κράτους στη γένεση, στη διασπορά ακόμα και στην εμπορευματοποίηση νέων τεχνολογιών. Η Μαριάννα Ματσουκάτο, με περίσσιο πάθος και στιβαρή επιχειρηματολογία, αναδεικνύει τον ρόλο της κρατικής έρευνας στην ανάπτυξη των τεχνολογιών που έχουν καθορίσει την εποχή μας,

από το Διαδίκτυο και το GPS μέχρι τη ναυοτεχνολογία. Εξηγεί πώς τα περισσότερα πραγματικά καινοτόμα φάρμακα από τα οποία κερδίζουν δισεκατομμύρια οι μεγάλες φαρμακοβιομηχανίες έχουν προκύψει από κρατικά χρηματοδοτούμενα εργαστήρια. Και στηλιτεύει το γεγονός ότι κορυφαίες εταιρείες που έχουν θησαυρίζει εκμεταλλευόμενες την κρατική έρευνα χρησιμοποιούν κάθε δυνατό παραθυράκι για την ελαχιστοποίηση των φορολογικών βαρών τους, που σημαίνει ότι αφήνουν χωρίς πόρους την πηγή της κερδοφορίας τους.

Στην Ελλάδα, φυσικά, η κρατική καινοτομία αποτελεί σχήμα οξύμωρο. Καθώς καθόμαστε στην καφετέρια, όμως, αποφασίζω να ξεκινήσω από πιο γενικά θέματα. Εχω ακούσει για τη φήμη της ως ομιλήτριας-πολυβόλου. Θέτω το ερώτημά μου –για το αν στο βιβλίο εστιάζει στις λίγες μεγάλες επιτυχίες του κράτους στην έρευνα και ανάπτυξη, αγνοώντας τις πολλές, ενίοτε παταγώδεις, αποτυχίες– και προετοιμάζομαι για την ομοβροντία.

Ανάληψη κινδύνων

«Θεωρώ ότι ακόμα και όταν αναγνωρίζουμε τη σημασία του κράτους στην καινοτομία, το κάνουμε με έναν περιορισμένο, βαρετό τρόπο – μιλάμε για παρέμβαση σε περιπτώσεις αποτυχίας της αγοράς και τα σχετικά. Δεν παραδεχόμαστε ότι το κράτος αναλαμβάνει κινδύνους και ότι επενδύει σε όλα τα στάδια της αλυσίδας καινοτομίας: στη βασική έρευνα, στην εφαρμοσμένη έρευνα, στην πρώτημη χρηματοδότηση νέων εταιρειών, πριν εμφανιστούν οι εταιρείες επιχειρηματικών κεφαλαίων [venture capital]». Μιλάει όντως πολύ γρήγορα, με τα γκριζογάλανα μάτια της να πετάγονται αριστερά και δεξιά, θέλοντας να καταγράψουν ό,τι συμβαίνει γύρω της.

Επιμένω: Πόσο συχνά έχει ένα κράτος χορηγήσει τέτοιου είδους χρηματοδότηση, έναντι πόσων αποτυχιών; «Αυτό που λέω είναι ότι πρέπει να κοιτάξουμε τις λίγες περιπτώσεις όπου κυβερνήσεις ή περιοχές –η Σίλικον Βάλεϊ, το Ισραήλ, η Κίνα, μέρη της Γερμανίας– έχουν πετύχει την έξυπνη ανάπτυξη, μέσω της καινοτομίας. Εκεί έχει υπάρξει κρατική παρέμβαση μίας συγκεκριμένης μορφής, την οποία αγνοούμε, και η οποία δεν αφορά απλά τη διόρθωση των αποτυχιών της αγοράς αλλά τη δημιουργία και τη διαμόρφωση νέων αγορών. Στις περιπτώσεις αυτές, επίσης, δεν υπήρχε ένα ιεραρχικό μοντέλο όπου τα υπουργεία έδιναν εντολές σε κατώτερα στρώματα της διοίκησης. Υπήρχε ένα αποκεντρωμένο δίκτυο δημόσιων φορέων που συμμετείχαν στην αλυσίδα καινοτομίας – και, φυσικά, υπήρχε η δυνατότητα να αποτύχεις».

Κατά την κ. Ματσουκάτο, ο αντικρατισμός, που βρίσκεται στο επίκεντρο της οικονομικής φιλοσοφίας της Δύσης τις τελευταίες δεκαετίες, έχει περιορίσει δραστικά τη δυνατότητα των δημόσιων φορέων να πειραματίζονται και να αποτυγχάνουν – «όπως κάνει κάθε εταιρεία επιχειρηματικών κεφαλαίων».

Η επόμενη μεγάλη καινοτομία είναι η πράσινη τεχνολογία

Μένουμε στο θέμα της καινοτομίας και των κινήτρων για αρκετή ώρα. Μια εταιρεία επιχειρηματικών κεφαλαίων, αν κάνει μια σειρά λάθος επιλογών, θα κλείσει: η πειθαρχία της αγοράς θα φροντίσει γ' αυτό. Τι θα αποτρέψει μια αποτυχημένη κρατική επιχειρηματική πρωτοβουλία από το να συνεχίσει να χάνει λεφτά, ακόμη κι αν αποδειχθεί ότι δεν παράγει κάτι το οποίο θέλουν οι καταναλωτές; Οι άχρηστοι οργανισμοί έχουν πολύ μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής στον δημόσιο από ό,τι στον ιδιωτικό τομέα.

«Δεν είναι καθόλου εύκολο να δημιουργηθεί μια κουλτούρα καινοτομίας στον δημόσιο τομέα», παραδέχεται. «Ωστόσο, οι πολυεθνικές εταιρείες στέλνουν στελέχη σε σχολές διοίκησης επιχειρήσεων για να μάθουν να αντιστέκονται στην αδράνεια. Με το κράτος, επειδή έχουμε απορρίψει τις δυνατότητές του ως παράγοντα ανάπτυξης, δεν έχουμε ασχοληθεί με τη δημιουργία των κατάλληλων θεσμών και οργανωτικών δομών. Η θεωρία της δημόσιας επιλογής το παράκανε με την κριτική του δημόσιου τομέα, καταλήγοντας να τον χαρακτηρίζει αναπόδραστα διεφθαρμένο και παρασιτικό. Η πραγματικότητα είναι ότι κάθε οργανισμός, ιδιωτικός ή δημόσιος, ιδιαίτερα καθώς μεγαλώνει σε μέγεθος, θα αντιμετωπίσει δυσκολίες, που πρέπει να καταπολεμηθούν ώστε να μην καταλήξει γραφειοκρατικός και αναποτελεσματικός στη λειτουργία του – ή χειρότερα».

Περνώντας από τη θεωρία στην πράξη, η συνδαιτυμόνας της «Κ» επικρίνει έντονα την τάση συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα, που έχει αποτελέσει κεντρική πολιτική της Ευρωζώνης στην αντιμετώπιση της κρίσης χρέους. Όπως αναφέρει, η κρίση «προκλήθηκε από ιδιωτικά χρέη και την ανάληψη υπερβολικών κινδύνων στον ιδιωτικό τομέα. Και, όμως, το αφήγημα έκτοτε θέτει στο επίκεντρο το δημόσιο χρέος και τα προβλήματα των υπερχρεωμένων κρατών».

Μιλώντας για το επόμενο μεγάλο κύμα καινοτομίας, που θεωρεί ότι είναι η πράσινη τεχνολογία, τονίζει: «Ο πρώτος κερδίζει. Με την έμφαση στις περικοπές αντί στις επενδύσεις, η Ευρώπη κινδυνεύει να χάσει μια μεγάλη ευκαιρία. Δεν είναι τυχαίο ότι η Γερμανία εξακολουθεί να ηγείται διεθνώς στα μηχανικά εργαλεία ή οι ΗΠΑ στην πληροφορική. Ήταν οι πρώτοι που επένδυσαν σε αυτούς τους κλάδους. Στην πράσινη τεχνολογία, η Δανία έχει μπει πολύ δυνατά, το ίδιο και η Γερμανία. Αν η Ελλάδα, η Ιταλία, η

Ισπανία και η Πορτογαλία επιμείνουν για πολύ καιρό απλά στο δημοσιονομικό νοικοκύρεμα, θα μείνουν πίσω και θα είναι δύσκολο μετά να προλάβουν το τρένο».

Να υπάρχει θετική ατζέντα, έστω και εντός των υφιστάμενων περιορισμών

Η Μαριάννα Ματσουκάτο στρέφεται σαν θύελλα μεταβλητής κατεύθυνσης από ένα θέμα στο άλλο. Τη μια στιγμή σφυροκοπά τη βρετανική κυβέρνηση που δέχθηκε να αλλάξει τη φορολογική της πολιτική, βάσει προτάσεων της GlaxoSmithKline, «που θα κοστίζει 4 δισ. λίρες σε έσοδα, τα οποία μάλλον θα οδηγήσουν σε περικοπές στον προϋπολογισμό των σχολείων». Την επομένη επαινεί τον Ομπάμα, που έθεσε ως όρο στη Fiat, για να αγοράσει την Chrysler, να επενδύσει σε υβριδικά αυτοκίνητα, και χρησιμοποιεί μία δημώδη έκφραση για τα περιττώματα για να περιγράψει τις επιδόσεις της Fiat στην Ιταλία.

Η σχέση μεταξύ εταιρειών και κράτους στην Ιταλία, εξηγεί, βασισμένη συχνά στην πολιτική των επιδοτήσεων, είναι «τρομερά παρασιτική». Στη Γερμανία, αντιθέτως, υπάρχει συνεργασία των ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders), που οδηγεί σε πολύ καλύτερα αποτελέσματα. «Η δική μου άποψη δεν είναι υπέρ του κράτους και κατά του ιδιωτικού τομέα. Το θέμα είναι τι είδους κράτος και τι είδους ιδιωτικό τομέα θέλουμε – και τι είδους σχέση μεταξύ τους. Η σχέση αυτή πρέπει να είναι στον μέγιστο δυνατό βαθμό συμβιωτική και όχι παρασιτική».

Τη ρωτώ για τα παραδείγματα της ανάπτυξης νέων τεχνολογιών από το κράτος που χρησιμοποιεί στο βιβλίο της – με σημαντικότερο όλων τη δημιουργία του Διαδικτύου από την DARPA (Defence Advance Research Projects) του αμερικανικού Πενταγώνου. Δεν καταλογίζει εκ των υστέρων στους ερευνητές προθέσεις που δεν είχαν και δεν τους αποδίδει περισσότερα από όσα πέτυχαν, σε σχέση ιδιαίτερα με την εμπορευματοποίηση του Διαδικτύου;

«Η εμπορευματοποίηση δεν ήταν ο σκοπός. Σήμερα, επειδή έχει υποτιμηθεί τόσο πολύ ο ρόλος του δημόσιου τομέα, οι ιθύνοντες ενός δημόσιου οργανισμού –της NASA, για παράδειγμα, με την οποία συνεργάστηκα πρόσφατα– απαιτούν να μάθουν εκ των προτέρων ποια θα είναι η οικονομική αξία που θα προκύψει από ένα ερευνητικό πρόγραμμα. Τα μεγάλα ευρήματα της DARPA δεν προήλθαν από κάποια στενή εμπορική ή τεχνολογική επιδίωξη. Προήλθαν στο πλαίσιο της χρηματοδότησης μίας φαινομενικά αδύνατης αποστολής, ενός ονείρου, όπως το να φτάσει ο άνθρωπος στο φεγγάρι. Σήμερα δεν επιτρέπεται στους δημόσιους φορείς να ονειρευτούν».

Προς το τέλος, η συζήτηση στρέφεται, αναπόφευκτα, στην Ελλάδα. Μου λέει ότι της έκανε πολύ καλή εντύπωση ο αναπληρωτής υπουργός Ερευνας και Τεχνολογίας Κώστας Φωτάκης και η ομάδα του, τους οποίους είχε γνωρίσει την προηγούμενη μέρα. Παρότι σαφώς θετικά διακείμενη προς την κυβέρνηση Τσίπρα – («εδώ έχετε μία πραγματικά αριστερή κυβέρνηση, όχι όπως η κυβέρνηση Ρέντσι»), παραδέχεται ευθέως ότι δεν γνωρίζει πρόσωπα και πράγματα, ώστε να μπορεί να έχει άποψη. Κέφτομαι να της αναφέρω ότι η «αριστερή» κυβέρνηση προωθεί αυτές ακριβώς τις μέρες το πιο μαζικό πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων στην ιστορία της χώρας, αλλά το αφήνω στην άκρη.

Αντ' αυτού, τη ρωτώ πώς εξηγεί το γεγονός ότι η Ελλάδα μετά το 1974, με τον κρατισμό να κυριαρχεί στην πολιτική τάξη και την κοινή γνώμη, με τους όρους εργασίας στο Δημόσιο να προσελκύουν πολλούς ικανούς και μορφωμένους εργαζόμενους και με την επιχειρηματική δραστηριότητα του κράτους να εκτείνεται σε ευρύτατο φάσμα της οικονομίας, απέτυχε τόσο οικτρά να δημιουργήσει ένα σύστημα καινοτομίας.

«Γιατί το κράτος και οι κρατικές εταιρείες έκαναν τα λάθος πράγματα και ανταμείβονταν γι' αυτό. Και οι Ευρωπαίοι έκλειναν τα μάτια και ασχολούνταν μόνο με το έλλειμμα και με μία στενή έννοια της ανταγωνιστικότητας, που εστίαζε μόνο στο κόστος εργασίας. Δεν αρκεί ο γενναιόδωρος κρατικός προϋπολογισμός. Αυτός υπήρχε και στη Σοβιετική Ένωση, που είχε ένα από τα υψηλότερα επίπεδα R&D ως ποσοστό του ΑΕΠ στον κόσμο!».

Για το μέλλον της χώρας μας –όπως και της γενέτειράς της– εμφανίζεται ιδιαίτερα απαισιόδοξη. «Αν η Ελλάδα κάνει αυτά που της λένε, δεν έχει καμία ελπίδα. Θα γίνει τριτοκοσμική χώρα!». Ο λόγος, εξηγεί, δεν είναι η λιτότητα, «για την οποία ασχολούνται πολλοί εμμονικά», αλλά «οι θεσμοί, που δεν είναι μόνο συνάρτηση των πόρων». Ωστόσο, παρατηρώ, οι θεσμοί στην Ελλάδα ή στην Ιταλία δεν μπορούν να αλλάξουν με εντολή των Βρυξελλών – θα αλλάξουν μόνο αν το θελήσουν οι Έλληνες και οι Ιταλοί.

«Ναι, αλλά πώς θα τα καταφέρετε, όταν σας λένε ότι το πρόβλημα είναι ο αριθμός των υπαλλήλων του κράτους; Δεν είναι αυτό το πρόβλημα». «Το θέμα», καταλήγει, «είναι ποια είναι η θετική ατζέντα, έστω

και εντός των υφιστάμενων περιορισμών. Μιλάμε για ενίσχυση των κρατικών δομών που είναι αναγκαίες για την ανάπτυξη μέσω της μεταρρύθμισης ή για αποδυνάμωσή τους;»

Όπως υποψιάζεται, στα χρόνια των μνημονίων συμβαίνει το δεύτερο, απόρροια των περικοπών αλλά και της έλλειψης στρατηγικής όλων των κυβερνήσεων για την καινοτομία. Είναι ένα κενό που σίγουρα δεν έχει αναπληρωθεί στις μέρες της αριστερής διακυβέρνησης.

Η συνάντηση

Ο κ. Καλογήρου φρόντισε να μας φυλάξει ένα ήσυχο τραπέζι κοντά στη βεράντα στην καφετέρια. Η κ. Ματσουκάτο, έχοντας φάει λίγο πριν ένα σάντουιτς, περιορίστηκε σε μία μπίρα και μία πράσινη σαλάτα. Εγώ δεν μπόρεσα να αντισταθώ σε ένα παπουτσάκι με κολοκύθι. Τον λογαριασμό ανέλαβε, παρά τις χλιαρές ομολογουμένως προσπάθειές μου, το Εργαστήριο Βιομηχανικής και Ενεργειακής Οικονομίας του ΕΜΠ.

Οι σταθμοί της

1968

Γεννιέται στη Ρώμη.

1972

Μετακομίζει με την οικογένειά της στο Πανεπιστήμιο του Princeton στο Νιου Τζέρσεϊ.

1999

Λαμβάνει το διδακτορικό της στα Οικονομικά από το New School for Social Research στη Νέα Υόρκη.

2005

Διορίζεται καθηγήτρια Οικονομικών της Καινοτομίας στο Open University του Λονδίνου.

2008-10

Διδάσκει ως επισκέπτρια στο Πανεπιστήμιο Bocconi στο Μιλάνο.

2013

Εκδίδει το « The Entrepreneurial State», το οποίο έχει μεταφραστεί ήδη σε έξι γλώσσες και θα είναι διαθέσιμο σύντομα σε ακόμα τέσσερις.